

Prof. mr. M.J.A.M. Ahsmann

De regierol van de rechter

Naar harmonie tussen effectiviteit, efficiëntie en rechtvaardigheid

Wolters Kluwer

Deventer – 2024

Verkorte inhoudsopgave

Afkortingenlijst / VII

Uitgebreide inhoudsopgave / XIII

Woord vooraf / XXVII

- 1 Inhoud, afbakening en plan van behandeling / 1
- 2 De 19^e en 20^e eeuw: van lijdelijke rechter naar actieve rechter / 9
- 3 De 21^e eeuw: de organisatie van rechtspraak / 43
- 4 De 21^e eeuw: van actieve rechter naar regierechter / 59
- 5 Enkele Europese en internationale ontwikkelingen / 79
- 6 Snelheid van de civiele procedure / 93
- 7 Doelstelling van regievoering / 125
- 8 De regierechter en een definitie van regie / 147
- 9 Regie na binnenkomst van een zaak / 173
- 10 Formele regie en regiebeslissingen / 193
- 11 Regie gericht op voorspelbaarheid / 217
- 12 Regie en de rol van de partijen / 233
- 13 Materiële regie en het procesmodel / 271
- 14 Materiële regie: structurerende procedure / 295
- 15 Materiële regie: instructie door de rechter / 321
- 16 Regie en de mondelinge behandeling / 355
- 17 Regie gericht op mediation (bemiddeling) in en naast rechtspraak / 391
- 18 Regie gericht op schikken / 415
- 19 Slotbeschouwing / 451

Lijst van verkort aangehaalde literatuur / 455

Jurisprudentieregister / 465

Wetsartikelenregister / 475

Trefwoordenregister / 481

Uitgebreide inhoudsopgave

Afkortingenlijst / VII

Woord vooraf / XXVII

Hoofdstuk 1. Inhoud, afbakening en plan van behandeling / 1

- 1.1 Aanleiding / 1**
- 1.2 Inhoud en onderzoeksvraag / 2**
- 1.3 Afbakening / 3**
- 1.4 Plan en wijze van behandeling / 5**

Hoofdstuk 2. De 19e en 20e eeuw: van lijdelijke rechter naar actieve rechter / 9

- 2.1 Inleiding / 9**
- 2.2 Grondslag lijdelijkheid en partijautonomie / 10**
 - 2.2.1 De luisterende rechter / 10
 - 2.2.2 Frans recht in Nederland: Code de procédure civile / 10
 - 2.2.3 Totstandkoming nationaal Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering / 11
 - 2.2.4 Duitse Maximen (grondbeginselen) / 13
- 2.3 De rol van de rechter in het wetboek / 14**
 - 2.3.1 Wetboek van 1838: inhoud / 14
 - 2.3.2 Wetboek van 1838: onvrede / 15
 - 2.3.3 Wetsontwerpen 1855, 1865 en 1877 / 17
 - 2.3.4 Lex Hartogh 1896 / 18
- 2.4 Tussenconclusie 19^e eeuw / 18**
 - 2.4.1 Formele en materiële procesleiding / 18
 - 2.4.2 Partijautonomie als procesbeginsel / 19
 - 2.4.3 Introductie lijdelijkheid als procesbeginsel / 20
- 2.5 De roep om een actieve rechter: 1900-1950 / 21**
 - 2.5.1 Preadviezen Caroli en Hartzfeld 1907: NJV-voorontwerp 1911 / 21
 - 2.5.2 Ontwerp Staatscommissie Gratama 1920: leiding proces aan rechter / 22
 - 2.5.3 Voorstellen 1920-1940 en aanzet tot civiele instructie / 23
 - 2.5.4 Voorstellen Staatscommissie Dorhout Mees 1948 / 24

- 2.6 Tussenconclusie 1900-1950 / 25**
- 2.7 Naar een comparitie-na-antwoordmodel: de instructierechter / 26**
 - 2.7.1 De 'Instruktionsrichter' van Drabbe 1965 / 26
 - 2.7.2 Grote Commissie 1966 en preadviezen Nivard en Brunner / 26
 - 2.7.3 Kleine Commissie 1968 en preadviezen Bellaart en Van der Grinten / 28
 - 2.7.4 Werkgroep Modernisering Procesgang 1979 / 28
 - 2.7.5 Het Roermondse experiment: instructierechter / 29
 - 2.7.6 Commissie NVvP 1982: Meijknecht en Wedekind / 29
 - 2.7.7 Herziening bewijsrecht 1988 / 30
 - 2.7.8 Wetswijziging comparitie na antwoord 1989 / 30
- 2.8 Tussenconclusie 1950-1990 / 31**
- 2.9 Naar een Versneld Regime: concentratie / 32**
 - 2.9.1 NOvA 1993: efficiency in het geding; de rechter als procesmanager / 32
 - 2.9.2 Gemengde Commissie (commissie-Punt) 1995 / 33
 - 2.9.3 Projectteam Doelmatigheid Civiele Procedures (o.l.v. Wind) 1996 / 33
 - 2.9.4 Versneld Regime 1996-1997 / 34
 - 2.9.5 Toekomstverkenningen 1994, 1996 en de commissie-Leemhuis 1998 / 35
 - 2.9.6 Contourennota 1998 / 36
- 2.10 Conclusie / 37**
 - 2.10.1 Vereenvoudiging van de procedure: voorstellen voor concentratie / 37
 - 2.10.2 Taakverdeling: onderzoeksrechter, instructierechter en procesmanager / 37
 - 2.10.3 Formele procesleiding gerealiseerd / 38
 - 2.10.4 Materiële procesleiding beperkt tot wasdom gekomen / 38
 - 2.10.5 Deformalisering voor belangrijk deel gerealiseerd / 39
 - 2.10.6 Aandacht voor efficiency en communicatie / 40

Hoofdstuk 3. De 21^e eeuw: de organisatie van rechtspraak / 43

- 3.1 Inleiding / 43**
- 3.2 Een beter presterende rechtspraak / 43**
 - 3.2.1 Algemeen / 43
 - 3.2.2 Raad voor de rechtspraak en gerechtsbestuur / 44
- 3.3 Agenda's van de rechtspraak / 45**
 - 3.3.1 Agenda 2002-2005 / 45
 - 3.3.2 Agenda 2005-2008 / 45
 - 3.3.3 Agenda 2008-2011 / 46
 - 3.3.4 Agenda 2011-2014 / 47
 - 3.3.5 Agenda 2015-2018/2020 / 47
 - 3.3.5 Agenda 2021-2025 / 48
- 3.4 Verbeteren kwaliteit door organisatorische wijzigingen / 48**
 - 3.4.1 Verhoging competentiegrens / 48
 - 3.4.2 De Wet herziening gerechtelijke kaart / 48
 - 3.4.3 Bevorderen rechtseenheid / 49

- 3.5 Bevorderen kwaliteit rechterlijke werkzaamheden / 51**
 - 3.5.1 Financiering en bezuinigingen / 51
 - 3.5.2 Kwaliteitszorg op zaaksniveau: professionele standaarden / 52
 - 3.5.3 Kwaliteitszorg rechtspraakbreed: visitatie / 53
- 3.6 Conclusie / 55**
 - 3.6.1 Beleid en uitvoering / 55
 - 3.6.2 Enige vooruitgang maar nog weinig gerealiseerd / 56
 - 3.6.3 Verwaarlozing waarden van rechtspraak / 57

Hoofdstuk 4. De 21^e eeuw: van actieve rechter naar regierechter / 59

- 4.1 Inleiding / 59**
- 4.2 Modernisering procesrecht 2002 / 59**
 - 4.2.1 De concentratiegedachte / 59
 - 4.2.2 Van lijdelijke rechter naar actieve rechter / 60
- 4.3 De rechter als case manager / 61**
 - 4.3.1 Fundamentele herbezinning: algemeen / 61
 - 4.3.2 Interimrapport 2003: verhouding tussen rechter en partijen / 62
 - 4.3.3 Interimrapport: brede consultatie / 63
 - 4.3.4 Eindrapport fundamentele herbezinning 2006: nuancering / 64
- 4.4 De regierechter / 64**
 - 4.4.1 KEI-wetgeving 2016: algemeen / 64
 - 4.4.2 KEI-wetgeving: rol rechter / 65
 - 4.4.3 Stopzetten KEI-programma 2018 / 66
 - 4.4.4 Spoedwet KEI 2019: inhoud / 67
 - 4.4.5 Eenmaking Rv / 68
- 4.5 Herziening bewijsrecht / 68**
 - 4.5.1 Wetsvoorstel verbetering Inzagerecht 2011 / 68
 - 4.5.2 Expertgroep modernisering bewijsrecht 2014 / 68
 - 4.5.3 Wetsvoorstel vereenvoudiging en modernisering bewijsrecht 2020 / 69
- 4.6 De rechter als probleemoplosser / 70**
 - 4.6.1 Maatschappelijk effectieve rechtspraak: MER 2016 / 70
 - 4.6.2 Evaluatie MER-pilots / 71
 - 4.6.3 Tijdelijke Experimentenwet rechtspleging: TER 2020 / 72
 - 4.6.4 Nabijheidsrechter / 73
- 4.7 Conclusie / 74**
 - 4.7.1 Vereenvoudiging van de procedure: concentratie en maatwerk / 74
 - 4.7.2 Afscheid van de lijdelijke rechter / 75
 - 4.7.3 De regierechter: de rechter als dominus litis / 75
 - 4.7.4 Effectiviteit, efficiency en theorievorming / 76
 - 4.7.5 Onderzoek is nodig / 77

Hoofdstuk 5. Enkele Europese en internationale ontwikkelingen / 79

- 5.1 Inleiding / 79**
 - 5.1.1 Civil law- en common law-traditie: inquisitoir en accusatoir / 80
- 5.2 Duitsland / 80**
 - 5.2.1 Zivilprozessordnung (ZPO) / 80

- 5.2.2 Maximen: procesbeginselen / 81
- 5.2.3 Rechter heeft formele en materiële procesleiding / 82
- 5.3 Engeland / 83**
 - 5.3.1 Verhouding pre trial tot trial vóór 1998 / 83
 - 5.3.2 Woolf Reforms en de Civil Procedure Rules (CPR) / 84
 - 5.3.3 Drie vernieuwingen dominant: PAPS, case management, tracks / 85
 - 5.3.4 Jackson Reforms 2013 / 86
- 5.4 Internationale ontwikkelingen / 87**
 - 5.4.1 Algemeen / 87
 - 5.4.2 ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure (PTCP) / 88
 - 5.4.3 ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure / 89
- 5.5 Conclusie / 89**
 - 5.5.1 Mondiale ontwikkeling naar een actieve rechter / 89
 - 5.5.2 Rechtsvergelijking met mate mogelijk / 90

Hoofdstuk 6. Snelheid van de civiele procedure / 93

- 6.1 Inleiding / 93**
- 6.2 De redelijke termijn / 94**
 - 6.2.1 Nadelige gevolgen trage procedures / 94
 - 6.2.2 Wat is een redelijke termijn? / 95
 - 6.2.3 Overschrijding redelijke termijn / 96
- 6.3 Doorlooptijd civiele procedure internationaal / 97**
 - 6.3.1 Vergelijking complex / 97
 - 6.3.2 Nederland scoort matig / 98
- 6.4 Doorlooptijd civiele procedure nationaal / 100**
 - 6.4.1 Tijdsbeslag procedure in theorie / 100
 - 6.4.2 Tijdsbeslag procedure in de praktijk / 101
 - 6.4.3 (Gemiddelde) doorlooptijden / 102
 - 6.4.4 Ontwikkeling instroom zaken / 103
- 6.5 Kwaliteitsnormen doorlooptijden / 104**
 - 6.5.1 Normen voor doorlooptijden 2005-2019 / 104
 - 6.5.2 Gerealiseerde doorlooptijdnormen tot en met 2019 / 105
- 6.6 Tijdige Rechtspraak (TR) / 107**
 - 6.6.1 Nieuwe normen voor doorlooptijden / 107
 - 6.6.2 Gerealiseerde doorlooptijdnormen: gegevens ontbreken / 108
- 6.7 Kwaliteitsmanagement / 110**
 - 6.7.1 Gedegen analyse is vereist / 110
 - 6.7.2 Deugdelijk informatiesysteem: wettelijke verplichting / 111
 - 6.7.3 Hoe kwalitatief goede rechtspraak te meten? / 112
- 6.8 Court management en doorlooptijden / 113**
 - 6.8.1 Case management versus court management / 113
 - 6.8.2 Fundamenteel debat over de taak van de rechter / 114
 - 6.8.3 Minder commissies en pilots / 115
 - 6.8.4 Uniformeren werkprocessen: implementatie en cultuur / 116
 - 6.8.5 Digitalisering / 116
 - 6.8.6 Minder bureaucratie in selectie en opleiding / 117
 - 6.8.7 Verhouding eerste aanleg en hof: hoe meer kwaliteit te genereren? / 118

- 6.9 Overige factoren die doorlooptijden beïnvloeden / 119**
 - 6.9.1 Capaciteit, middelen en NCC / 119
 - 6.9.2 Procesmanagement: differentiëren procedures / 120
 - 6.9.3 Ingewikkeldheid van het recht en toename Europeesrechtelijke regels / 121
- 6.10 Conclusie / 121**
 - 6.10.1 Enige vooruitgang is geboekt / 121
 - 6.10.2 TR biedt geen perspectief op positieve ontwikkeling / 122
 - 6.10.3 Onderzoek is vereist / 123

Hoofdstuk 7. Doelstelling van regievoering / 125

- 7.1 Inleiding / 125**
- 7.2 Wetgeving en literatuur over regie / 126**
 - 7.2.1 Wetgeving / 126
 - 7.2.2 Wetenschap / 127
- 7.3 De Rechtspraak over regie / 129**
 - 7.3.1 Referentiefunctie rechter 2012 / 129
 - 7.3.2 Rechtspraakbijkomsten over regie / 129
 - 7.3.3 Professionele standaard over regie / 131
- 7.4 Tussenconclusie: regie is nauwelijks uitgedacht / 132**
- 7.5 Toetsingskader voor de civiele procedure / 132**
 - 7.5.1 Fundamentele herbezinning 2003 / 132
 - 7.5.2 Engels procesrecht: overriding objective / 133
- 7.6 Toetsingskader voor regievoering / 134**
 - 7.6.1 Regievoering en het 'goede verloop' (art. 19 lid 2 Rv) / 134
 - 7.6.2 Regievoering en de 'goede procesorde' / 135
 - 7.6.3 Beginselen, begrippen en relaties: waarheidsvinding / 136
- 7.7 Toetsingskader voor het 'goede verloop' / 138**
 - 7.7.1 Recht hebben, recht krijgen en recht doorzetten / 138
 - 7.7.2 Procedurele rechtvaardigheid en eerlijke procedure / 139
- 7.8 Doelstelling van regievoering / 140**
 - 7.8.1 Definitie en nieuw art. 19 lid 3 Rv / 140
 - 7.8.2 Rechtvaardige beslissing in een eerlijke procedure / 140
 - 7.8.3 Rechtvaardige schikking / 141
 - 7.8.4 Voortvarende (effectieve) procedure / 142
 - 7.8.5 Kostenbewuste (efficiënte) procedure / 143
- 7.9 Conclusie: regie vergt oog voor botsende waarden / 144**

Hoofdstuk 8. De regierechter en een definitie van regie / 147

- 8.1 Inleiding / 147**
- 8.2 Regie als verantwoord instrument / 148**
 - 8.2.1 Referentiefunctie rechter: doel functie / 148
 - 8.2.2 Regisseur en dirigent / 149
 - 8.2.3 Instrumentarium regierechter: afweging van vier parameters / 150
 - 8.2.4 Wat is 'regie': een definitie / 151
- 8.3 De goede regierechter / 153**
 - 8.3.1 De persoon van de regierechter / 153
 - 8.3.2 De onfeilbare en reflectieve rechter / 154

- 8.3.3 De vakman en autonome rechtsvinding / 154
- 8.3.4 De lerende rechter / 155
- 8.3.5 Ervaring van de rechter / 157
- 8.3.6 Rouleren en specialisatie / 158
- 8.4 De autonomie van de rechter, court management en kwaliteit / 159**
 - 8.4.1 De voor kwaliteit verantwoordelijke rechter / 159
 - 8.4.2 De functioneel onafhankelijke rechter / 159
 - 8.4.3 Court management en kwaliteit / 161
- 8.5 Taakopvatting civiele rechter / 162**
 - 8.5.1 Toernooimodel en geschilbeslechting / 162
 - 8.5.2 Geschilbeslechting en conflictoplossing: betekenisverschil? / 163
 - 8.5.3 Responsieve rechtspraak: de rechter als 'socius' / 164
 - 8.5.4 Probleemoplossende rechtspraak: MER / 165
 - 8.5.5 Rechtvaardige rechtspraak en 'de norm' / 168
- 8.6 Conclusie / 169**
 - 8.6.1 Persoon rechter bepalend voor regie / 169
 - 8.6.2 Rechtvaardige rechtspraak is noodzaak / 170

Hoofdstuk 9. Regie na binnenkomst van een zaak / 173

- 9.1 Inleiding / 173**
- 9.2 Diverse rechters: wie is regierechter? / 173**
 - 9.2.1 De teamvoorzitter / 173
 - 9.2.2 De formele en de materiële regie: rolrechter en zaaksrechter / 175
 - 9.2.3 Wat is het belang van een rolrechter? / 175
 - 9.2.4 Wat is het belang van één zaaksrechter? / 176
 - 9.2.5 Wie is de verantwoordelijke zaaksregierechter? / 177
- 9.3 Selectie van zaken / 179**
 - 9.3.1 Regiebureau: taken / 179
 - 9.3.2 Regiebureau: poortwachtersfunctie en art. 120 lid 4 Rv / 180
 - 9.3.3 Onderscheiding van typen zaken / 181
 - 9.3.4 Kennisclusters / 182
 - 9.3.5 Praktijk van selectie / 183
- 9.4 Toedeling van zaken: theorie / 183**
 - 9.4.1 Wettelijk kader: art. 6 EVRM / 183
 - 9.4.2 Code Zaakstoedeling: wettelijke grondslag / 184
 - 9.4.3 Code Zaakstoedeling: inhoud / 185
- 9.5 Toedeling van zaken: praktijk / 185**
 - 9.5.1 Toedeling bij standaardzaken / 185
 - 9.5.2 Toedeling bij maatwer kzaken / 186
 - 9.5.3 Voldoet de praktijk van toedeling aan systeemwaarborgen? / 187
 - 9.5.4 Plannen zitting en bekendmaking naam zaaksregierechter / 188
 - 9.5.5 Controle onpartijdigheid / 189
- 9.6 Conclusie / 190**
 - 9.6.1 Efficiënte en effectieve taakafbakening is gecreëerd tussen rol- en zaaksrechter / 190
 - 9.6.2 Court management verdient aandacht / 190

Hoofdstuk 10. Formele regie en regiebeslissingen / 193

- 10.1 Inleiding / 193**
- 10.2 De formele leiding / 193**
 - 10.2.1 Wisselwerking formele en materiële leiding / 193
 - 10.2.2 Formele leiding en partijautonomie / 194
- 10.3 Rechtsvergelijking: formele leiding / 195**
 - 10.3.1 Duitsland / 195
 - 10.3.2 Engeland / 195
- 10.4 Wettelijk kader / 196**
 - 10.4.1 De rechter zorgt voor een effectief verloop van de procedure / 196
 - 10.4.2 Landelijk Procesreglement: algemeen / 198
 - 10.4.3 Landelijk Procesreglement: termijnen en uitstel / 199
- 10.5 Procesbewaking via de rol / 201**
 - 10.5.1 De 'rol' en daaraan verwante begrippen / 201
 - 10.5.2 De parkeerrol / 202
- 10.6 Betrokken rechters / 204**
 - 10.6.1 De rolrechter / 204
 - 10.6.2 De zaaksregierechter / 205
 - 10.6.3 De aanhoudingenrechter / 205
- 10.7 Procesbewaking en de parameters van regie / 206**
 - 10.7.1 Sancties bevorderen effectiviteit / 206
 - 10.7.2 De effectiviteit van de normen in de praktijk / 207
 - 10.7.3 Strakke normen en de rechtvaardige uitkomst in eerste aanleg / 209
- 10.8 Regiebeslissingen / 210**
 - 10.8.1 Reikwijdte regiebeslissing: afbakening formeel en materieel / 210
 - 10.8.2 Géén regiebeslissing / 211
 - 10.8.3 Vorm: schriftelijk / 211
 - 10.8.4 Vorm: rolbeslissing, rolbeschikking of tussenvonnis / 212
 - 10.8.5 Regiebeslissing: openstellen hoger beroep / 213
- 10.9 Conclusie / 214**
 - 10.9.1 De rolrechter is de centrale figuur / 214
 - 10.9.2 Inzicht in effectiviteit rolreglement is nodig / 215

Hoofdstuk 11. Regie gericht op voorspelbaarheid / 217

- 11.1 Inleiding / 217**
- 11.2 Tijdige Rechtspraak / 217**
 - 11.2.1 Voorspelbaarheid / 217
 - 11.2.2 Voorspelbaarheid en (procedurele) rechtvaardigheid / 218
 - 11.2.3 Voorspelbaarheid en knelpunten / 219
- 11.3 Het Engelse procesrecht / 220**
 - 11.3.1 Introductie timetable, case management en tracks / 220
 - 11.3.2 Toewijzing aan tracks / 220
 - 11.3.3 Case management en timetable in de small claims track en fast track / 221
 - 11.3.4 Case management en timetable in de multi-track / 222
 - 11.3.5 Timetable voor de trial / 223
 - 11.3.6 Is de timetable efficiënt en effectief? / 224

- 11.4 Het Nederlandse tijdschema nader bezien / 226**
 - 11.4.1 Tijdschema in eenvoudige zaken / 226
 - 11.4.2 Tijdschema in meer complexe zaken / 226
 - 11.4.3 Regie met tijdschema: is het efficiënt en effectief? / 228
 - 11.4.4 Regie met tijdschema: is het eerlijk en rechtvaardig? / 229
- 11.5 Creëren van voorspelbaarheid / 230**
 - 11.5.1 Voorspelbaarheid door rechter / 230
 - 11.5.2 Voorspelbaarheid door advocaten / 231
- 11.6 Conclusie: regie gericht op communicatie bevordert rechtvaardigheid en voorspelbaarheid / 232**

Hoofdstuk 12. Regie en de rol van de partijen / 233

- 12.1 Inleiding / 233**
- 12.2 Verantwoordelijkheid voor het 'goede verloop' en samenwerking / 234**
 - 12.2.1 Wetsgeschiedenis en de 'overriding objective' / 234
 - 12.2.2 Gezamenlijke verantwoordelijkheid versus eigen verantwoordelijkheid / 235
 - 12.2.3 Eigen verantwoordelijkheid, partijautonomie en medewerkingsverplichtingen / 237
 - 12.2.4 Samenwerkingsmodel en het contradictoire model / 238
 - 12.2.5 Afstemming door rechter met partijen en art. 19 lid 2-brief / 239
- 12.3 Grondslag medewerkingsverplichtingen / 241**
 - 12.3.1 Het publieke belang van de rechtspleging / 241
 - 12.3.2 Goede procesorde / 242
 - 12.3.3 Procesloyaliteit en proceseconomie / 242
 - 12.3.4 Nieuwe norm voor partijen: art. 19 lid 4 Rv / 244
- 12.4 Samenwerking tussen partijen: algemeen / 245**
 - 12.4.1 Engels procesrecht: co-operation / 245
 - 12.4.2 Verplichting tot samenwerking is onmogelijk / 245
- 12.5 De voorfase van de procedure / 246**
 - 12.5.1 Engels procesrecht: PD en PAPs (protocols) en disclosure / 246
 - 12.5.2 Voorfase in Nederland: een onontgonnen terrein / 247
 - 12.5.3 Regie voorfase: conceptwetsvoorstel bewijsrecht 2018 / 249
 - 12.5.4 Wetsvoorstel vereenvoudiging en modernisering bewijsrecht 2020 / 249
 - 12.5.5 Wetsvoorstel vereenvoudiging en modernisering bewijsrecht: protocollen / 250
 - 12.5.6 Voorfase: loyaal procesgedrag / 251
- 12.6 Medewerkingsverplichtingen van partijen (advocaten) / 252**
 - 12.6.1 Wettelijk kader: concentratiegedachte / 252
 - 12.6.2 Informatieplicht en stelplicht: art. 21 en 150 Rv / 254
 - 12.6.3 Reikwijdte informatieplicht wederpartij / 255
 - 12.6.4 Direct relevant bewijs aanleveren: art. 85 Rv en art. 843a Rv / 257
 - 12.6.5 Substantiëringsplicht: art. 111 lid 3 Rv met voorstel aanpassing wettekst / 258
 - 12.6.6 Bewijsaandragplicht: art. 111 lid 3 en 128 lid 5 Rv / 259
 - 12.6.7 Bewijsaanbod ziet op getuigenbewijs / 260
- 12.7 Regie gericht op doelstelling regie / 260**
 - 12.7.1 Regie gericht op begrenzing met proportionele maatregelen / 260

- 12.7.2 Beperkte begrenzing eerste aanleg: efficiënt, effectief en rechtvaardig / 261
- 12.7.3 Vaker een financiële remedie bij procesverstoring gedrag / 263
- 12.8 Kwaliteit en uniformiteit processtukken: efficiënte regie / 265**
 - 12.8.1 Lengte processtukken eerste aanleg / 265
 - 12.8.2 Inrichting processtukken: gewenste structuur / 266
 - 12.8.3 Wettelijke regeling voor een standaardmodel / 268
- 12.9 Conclusie / 269**
 - 12.9.1 Verplichtingen partijen: drie nieuwe normen / 269
 - 12.9.2 Verplichtingen rechter: fundamenteel recht op bewijs / 270

- Hoofdstuk 13. Materiële regie en het procesmodel / 271**
 - 13.1 Inleiding / 271**
 - 13.2 Versterking positie rechter / 272**
 - 13.2.1 Materiële (bewijs)regie op feiten / 272
 - 13.2.2 De norm en de beperking van art. 23 en 25 Rv / 273
 - 13.2.3 De norm en de beperking van art. 24 Rv / 274
 - 13.2.4 Afgrenzingsproblemen en compensatie / 275
 - 13.2.5 Verduidelijking met nieuw art. 24 lid 2 Rv / 276
 - 13.2.6 Invloed Europees recht: hoever reikt rechtsbescherming? / 278
 - 13.3 Procesmodel en het belang van waarheidsvinding / 279**
 - 13.3.1 Waar ligt het accent: op de schriftelijkheid of op de mondelinge behandeling? / 279
 - 13.3.2 Hoe komt waarheidsvinding in het procesmodel tot haar recht? / 280
 - 13.3.3 Materiële regievoering en afdoen op stelplicht / 281
 - 13.4 Rechtsvergelijking: Engeland / 283**
 - 13.4.1 Het Engelse procesmodel / 283
 - 13.4.2 De materiële regie door de Engelse rechter / 285
 - 13.5 Rechtsvergelijking: Duitsland / 286**
 - 13.5.1 Het Duitse procesmodel / 286
 - 13.5.2 De materiële regie door de Duitse rechter en Hinweisplicht / 287
 - 13.6 Het Nederlandse procesmodel in vergelijking tot het Engelse en Duitse / 290**
 - 13.6.1 Welke verschillen vallen op met het Engelse procesmodel? / 290
 - 13.6.2 Welke verschillen vallen op met het Duitse procesmodel? / 290
 - 13.6.3 Nederland kent een hybride, pover procesmodel / 292
 - 13.7 Conclusie: procesmodel vergt meer materiële regie van de rechter / 293**

- Hoofdstuk 14. Materiële regie: structurering procedure / 295**
 - 14.1 Inleiding / 295**
 - 14.2 Basisprocesmodel en maatwerk / 296**
 - 14.2.1 Ontwikkeling basisprocesmodel: tot welke categorie behoren handelszaken? / 296
 - 14.2.2 Klachten over de basisroute / 297
 - 14.2.3 Routebepaling en maatwerk: diverse vereisten / 298
 - 14.3 Structurering van de procedure: regie op het externe verloop / 299**
 - 14.3.1 Welke routes kunnen worden onderscheiden? / 299

- 14.3.2 Standaardroute met mondelinge behandeling / 301
 - 14.3.3 Gerechtelijke plaatsopneming / 301
 - 14.3.4 Géén mondelinge behandeling kan efficiënt en effectief zijn / 302
 - 14.4 Pijler van regie: eerlijke procedure vergt maatwerk / 304**
 - 14.4.1 Hoor en wederhoor en wapengelijkheid / 304
 - 14.4.2 Knelpunt substantiëringsplicht: repliek, akte of spreekantekeningen / 306
 - 14.4.3 Voorbeelden van maatwerk in verband met kansengelijkheid / 308
 - 14.5 Regiezittingen / 310**
 - 14.5.1 Regiezitting na aanbrengen / 310
 - 14.5.2 Regiezitting na dagvaarding / 312
 - 14.5.3 Regiezitting op basis van verkorte processtukken / 313
 - 14.5.4 Regiezitting na antwoord: structurering en 'list of issues' / 313
 - 14.6 Structurering van het geschil: inhoudelijk / 315**
 - 14.6.1 Regie gericht op concentratie processtof / 315
 - 14.6.2 Regie gericht op presentatie processtof / 316
 - 14.6.3 Voorbeelden van regie gericht op efficiënte procesvoering / 317
 - 14.6.4 Meervoudig of enkelvoudig beslissen en 'sparren' / 318
 - 14.7 Conclusie: adequate regie bevordert een eerlijke procedure / 319**
- Hoofdstuk 15. Materiële regie: instructie door de rechter / 321**
- 15.1 Inleiding / 321**
 - 15.2 Doelen mondelinge behandeling / 322**
 - 15.2.1 Wettelijk kader: art. 87 Rv / 322
 - 15.2.2 Regiebeslissing: 'bevel' mondelinge behandeling / 323
 - 15.2.3 Zittingsagenda: doel en betekenis / 325
 - 15.3 Voorbereiding mondelinge behandeling: instructie / 327**
 - 15.3.1 Wettelijk kader: art. 22 lid 1 Rv / 327
 - 15.3.2 Doelstelling instructie / 328
 - 15.3.3 Regie vergt de kunst van het vooruitdenken / 330
 - 15.3.4 Inventarisatie geschilpunten en het syllogisme / 331
 - 15.4 Regie over bewijsverzameling / 331**
 - 15.4.1 Wat zijn bescheiden? / 331
 - 15.4.2 Reikwijdte art 22 lid 1 Rv en art. 843a Rv: 'bepaalde' bescheiden / 332
 - 15.4.3 Verzoek opvragen bescheiden bij wederpartij / 334
 - 15.4.4 Opvragen bescheiden versus verplichtingen partijen / 335
 - 15.4.5 De praktijk van het opvragen van bescheiden: wat wel en niet / 336
 - 15.5 Regie over informatieverzameling / 338**
 - 15.5.1 'Toelichten bepaalde stellingen' versus verplichtingen partijen / 338
 - 15.5.2 Regie kan 'afrekenen' op stelplicht voorkomen / 339
 - 15.5.3 Hoever reikt het vraagrecht en het voorkomen van verrassingsbeslissingen / 341
 - 15.5.4 Verzoek om toelichting: hoe te formuleren? / 343
 - 15.5.5 Reactie partij op bevel rechter: mondeling of schriftelijk / 345
 - 15.6 Zittingsagenda: efficiënt, effectief en rechtvaardig / 346**
 - 15.6.1 Wel of geen zittingsagenda? / 346
 - 15.6.2 Wel of geen afstemming met partijen? / 349
 - 15.6.3 Instructie als regiebeslissing of inhoudelijk tussenvonnissen / 350

15.7 Conclusie / 351

15.7.1 Wetgever in gebreke / 351

15.7.2 Belang van evenwichtige instructie: efficiënt, effectief en rechtvaardig / 352

Hoofdstuk 16. Regie en de mondelinge behandeling / 355

16.1 Inleiding / 355

16.2 Rechtsvergelijking: karakter mondelinge behandeling / 356

16.2.1 De Duitse Haupttermin / 356

16.2.2 De Engelse trial / 358

16.3 Mondelinge behandeling: drie processuele beginselen centraal / 358

16.3.1 Visitekaartje van de rechter / 358

16.3.2 Recht op tweede mondelinge behandeling: pleidooi / 360

16.3.3 Recht op tweede mondelinge behandeling: rechterswisseling / 361

16.4 Contact met partijen / 363

16.4.1 Regie: goed gesprek met partijen essentieel / 363

16.4.2 Waarde partijverklaring / 364

16.4.3 Hoever reikt het vraagrecht in verband met art. 24 lid 2 Rv? / 365

16.5 Contact met advocaten / 366

16.5.1 Regie op spreekrecht en spreektijd / 366

16.5.2 Spreekaantekeningen en (schending van) de equality of arms / 367

16.5.3 Regie op indienen van stukken / 369

16.6 Regie-instrumenten: bewijslevering / 371

16.6.1 De alomvattende zitting / 371

16.6.2 Horen van (partij)deskundigen / 371

16.6.3 Horen van informanten / 373

16.6.4 Horen van getuigen / 374

16.6.5 Schriftelijke verklaringen / 377

16.7 Mondelinge uitspraak / 378

16.7.1 Wettelijke regeling en doelstelling van regie / 378

16.7.2 Tussenuitspraak: vereisten / 379

16.7.3 Einduitspraak: positieve motivering onvoldoende / 380

16.7.4 Eenvoudige en complexe zaken: invloed cognitieve mechanismen / 381

16.7.5 Afweging parameters regie: efficiënt, effectief en rechtvaardig / 383

16.8 Proces-verbaal / 384

16.8.1 Wettelijke regeling en PS / 384

16.8.2 Afweging parameters regie: efficiënt, effectief en rechtvaardig / 385

16.8.3 Regie op inhoudelijk proces-verbaal / 386

16.8.4 Vaststellingsovereenkomst en einde procedure / 387

16.9 Het verdere verloop van de procedure / 388

16.10 Conclusie: bewegwijzering en waarborgen ontbreken / 389

Hoofdstuk 17. Regie gericht op mediation (bemiddeling) in en naast rechtspraak / 391

17.1 Inleiding / 391

17.2 Rechtsvergelijking / 392

17.2.1 Duitsland: mediation naast rechtspraak / 392

- 17.2.2 Duitsland: gerichtinterne Mediation en Güterichterverfahren / 393
- 17.2.3 Engeland: mediation / 394
- 17.3 Bemiddelen en schikken / 395**
 - 17.3.1 Begripsafbakening / 395
 - 17.3.2 Europese Mediationrichtlijn: definitie / 395
 - 17.3.3 Wezenskenmerken mediation / 397
 - 17.3.4 Wezenskenmerken rechter: Januskop / 398
- 17.4 Regie: mediation of rechtspraak? / 399**
- 17.5 Kan de rechter een dubbelrol vervullen? / 400**
 - 17.5.1 De GOO-rechter, de TER-rechter en de burensrechter / 400
 - 17.5.2 Rechtsstatelijke bezwaren: hybride rechter / 401
 - 17.5.3 Overige fundamentele bezwaren / 402
 - 17.5.4 Mediation in rechtspraak: scheiding tussen beide rollen / 403
- 17.6 Mediation naast rechtspraak / 404**
 - 17.6.1 Doelstelling en grondslag / 404
 - 17.6.2 Op welk moment 'verwijzen' naar mediation? / 405
 - 17.6.3 Welk type zaken leent zich voor mediation naast rechtspraak? / 406
- 17.7 Hoe werkt mediation naast rechtspraak in de praktijk? / 407**
 - 17.7.1 Het mediationbureau / 407
 - 17.7.2 Verplichte mediation of vrijwilligheid / 408
 - 17.7.3 Regie op combinatie mediation en rechtspraak / 409
 - 17.7.4 Mediation naast rechtspraak: efficiënt, effectief en rechtvaardig? / 410
- 17.8 Conclusie / 411**
 - 17.8.1 Mediation in rechtspraak: wettelijke grondslag is nodig / 411
 - 17.8.2 Mediation naast rechtspraak: regie op twee fronten / 412

Hoofdstuk 18. Regie gericht op schikken / 415

- 18.1 Inleiding / 415**
- 18.2 Rechtsvergelijking / 416**
 - 18.2.1 Duitsland: Güteverhandlung en voorlopig oordeel / 416
 - 18.2.2 Engeland: ENE en voorlopig oordeel / 417
 - 18.2.3 Engeland: CMC en kostenprikkels / 418
- 18.3 Schikken: regietaak of partijautonomie? / 418**
- 18.4 Schikkingskunde: onderzoek / 421**
 - 18.4.1 Veel onduidelijkheid en vragen / 421
 - 18.4.2 Onderzoek naar schikkingsstijl en procedurele rechtvaardigheid / 422
- 18.5 Regievoering: behoorlijk schikkingsproces / 425**
 - 18.5.1 Bevorderen transparantie en procedurele rechtvaardigheid / 425
 - 18.5.2 Bewaken van onpartijdigheid vanwege dubbelrol / 426
 - 18.5.3 Voorlopig oordeel: regietaak of partijautonomie? / 427
 - 18.5.4 Wanneer een voorlopig oordeel? / 428
 - 18.5.5 Inhoud voorlopig oordeel en reactie advocaat / 429
- 18.6 Regie: de meedenkende rechter / 431**
 - 18.6.1 Schikkingssuggesties en conflictinterventies / 431
 - 18.6.2 Persoonlijke, relationele en economische belangen / 433
 - 18.6.3 Stimuleren tot schikken / 433
 - 18.6.4 Achterliggende belangen en conflictdiagnose / 434

- 18.7 Regie: de adviserende rechter / 437**
 - 18.7.1 Advies van de rechter / 437
 - 18.7.2 Bindend advies door de rechter / 438
 - 18.7.3 Fairest bid / 439
 - 18.7.4 Het uiterste bod / 440
- 18.8 Schikking: vrijwilligheid en dwang / 441**
 - 18.8.1 Verboden dwangschikking / 441
 - 18.8.2 Perceptie dwangschikking: definitie / 442
 - 18.8.3 Voorkomen (perceptie) dwangschikking: informed consent / 443
- 18.9 Schikken: effectief, efficiënt én rechtvaardig? / 445**
 - 18.9.1 Beperkt voorhanden onderzoek / 445
 - 18.9.2 Effectiviteit en efficiëntie / 446
 - 18.9.3 Rechtvaardigheid / 447
- 18.10 Conclusie / 449**
 - 18.10.1 Procedureregels zijn nodig / 449
 - 18.10.2 Belang behoud van onpartijdigheid / 450

Hoofdstuk 19. Slotbeschouwing / 451

Lijst van verkort aangehaalde literatuur / 455

Jurisprudentieregister / 465

Wetsartikelenregister / 475

Trefwoordenregister / 481

Woord vooraf

“De rechtspraak kan veel leren van het inzicht van Louis Andriessen dat, in de muziek, niet het aantal beats-per-minute bepalend is voor de ervaring van ‘snelheid’ maar het tempo van de harmonische ontwikkeling.”

Dit boek verschijnt in de reeks Burgerlijk Proces & Praktijk en gaat over de regierol van de rechter. Iedere procespartij krijgt in meerdere of mindere mate te maken met een rechter die regie voert, hetzij in formeel hetzij in materieel opzicht. Het boek schetst de achtergrond, de internationale context en de in de praktijk gegroeide gebruiken van regievoering op individueel en organisatorisch niveau. Theoretische diepgang heb ik willen combineren met praktische bruikbaarheid. De rechtshistorica in mij beseft dat het recht geen product is van alledag en dat reflectie altijd beslissende invloed heeft uitgeoefend op de ontwikkeling van het recht. Als rechter heb ik mij kunnen bekwamen in de *ars boni et aequi*, de kunst/kunde van het goede en billijke, en liefde voor recht en rechtvaardigheid ontwikkeld, met als drijfveer het gezegde ‘ieder het zijne’.

Het begrip ‘regie’ in verband met een civiele procedure is in 1998 voor het eerst door Ronald Eshuis gemunt. Als (postuum) hommage aan zijn vernieuwende en grondige empirische onderzoek inzake structurele verkorting van de civiele procedure, waarvan ik dankbaar gebruik heb gemaakt, heb ik het boek als motto de laatste stelling bij zijn proefschrift meegegeven.

Ik ben veel dank verschuldigd aan degenen met wie ik in diverse stadia van het wordingsproces over ‘mijn boek’ heb kunnen sparren. Daardoor heb ik voeling kunnen houden met de praktijk en inspiratie opgedaan. Mijn dank geldt in het bijzonder prof. mr. Ruth de Bock en mr. Hans Steenberghe voor hun commentaar op enkele hoofdstukken. Mr. Youri Cremers heeft niet alleen alle hoofdstukken gelezen met een scherp oog voor taal en consistentie, maar ook enkele registers met grote acribie samengesteld. De laatste woorden van dank zijn voor mijn vroegere collega mr. Hans Hofhuis. Vanaf het prille begin van dit boek heb ik mogen profiteren van zijn gedegen juridische kennis en ervaring en van de elegante en effectieve wijze waarop hij steeds mijn teksten heeft commentariseerd. Zijn betrokkenheid en steun zijn een onmisbare stimulans geweest.

Het manuscript is afgesloten op 1 november 2023.

Leiden, Margreet Ahsmann

1 Inhoud, afbakening en plan van behandeling

1.1 Aanleiding

101. “De rechter leidt de procedure (...). Hij werkt er toe mede, dat de feitelijke waarheid blijke en bevordert de afwikkeling van het proces”, aldus kantonrechter Hartzfeld in 1938.¹

Deze zin zou evengoed anno 2023 kunnen zijn geschreven om de taak van de regierechter te schetsen. Wat daarin staat, komt namelijk in essentie overeen met wat tegenwoordig wordt genoemd ‘regievoering door de rechter’. Rode draad in de procesrechtsgeschiedenis is aandacht voor ‘waarheidsvinding’ en bewustzijn van het begrip ‘doorlooptijd’. Sinds begin deze eeuw, in de aanloop naar de KEI-wetgeving, wordt in de literatuur gehamerd op de regierol van de rechter als nieuwe oplossing voor de problemen waar het civiele procesrecht mee worstelt. Het verwonderde mij, want wat is nu eigenlijk nieuw aan de regiefunctie van de rechter vergeleken met wat Hartzfeld al bijna een eeuw eerder had geschreven? En waarom was introductie van de regierechter nodig?

102. De Engelse variant van regie, *case management*, had bij een onderzoek naar de werking van de Nederlandse civiele procedure in 2003 aandacht gekregen in een rapport van de zogenoemde Commissie fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht.² Dat onderzoek vormde op zijn beurt een bron van inspiratie voor de KEI-wetgever. Hoewel de KEI-wetgeving in 2019 is ingetrokken,³ is het accent op het voeren van regie en het leveren van maatwerk door de rechter in de sindsdien verschenen wetgeving en literatuur gebleven.

103. ‘Regie’ is een beeldende term die allerlei gedachten oproept. Het is in feite een modewoord dat in de 21^e eeuw veelvuldig wordt gebruikt. Een regiefunctie in het bedrijfsleven is bijvoorbeeld een functie die beleid vertaalt in vage woorden als ‘operationele sturing’ en ‘uitvoering van de bedrijfsprocessen’. In de medische wereld moet de regie van patiënten worden versterkt, zo las ik, zodat zij zelf de regie over hun ziekenhuiszorg kunnen voeren. In de kern gaat het steeds over ‘de koers bepalen’ en ‘het heft in eigen hand’ nemen. Mij bleek dat niemand precies weet wat we bedoelen als we over ‘regie’ in de context van rechtspraak spreken; tegelijk wordt

1 C.A.J. Hartzfeld, ‘Beperking van processueelen strijd’, *NJB* 1938, p. 831-835. Hartzfeld was kantonrechter in Amsterdam en in 1907 samen met Caroli preadviseur voor de Nederlandse Juristen-Vereniging (NJV); zie nr. [232].

2 Asser, Groen & Vranken, *Een nieuwe balans* 2003, vervolgens *Uitgebalanceerd* 2006; zie verder par. 4.3r.

3 Spoedwet KEI (*Stb.* 2019, 241).

er wel te pas en te onpas over gesproken.⁴ Regie wordt, zoveel is duidelijk, evenals 'kwaliteit', wenselijk geacht. Een studie naar de regiefunctie van de rechter lijkt dus om diverse redenen op haar plaats; de professionele standaard Regie biedt nauwelijks houvast; zie nr. [326]. Bij gebrek aan zo'n studie, beoogt dit boek in deze leemte te voorzien.

1.2 Inhoud en onderzoeksvraag

104. De hoofdvraag in dit boek is als vanzelf geworden: *hoe* moet het begrip 'regie' worden geconceptualiseerd in de context van de civiele rechtspleging? Noch het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv), noch de parlementaire geschiedenis, noch de literatuur geeft hier een doordacht antwoord op. Voor zover over regie wordt gesproken, gaat het er vooral om *dat* de rechter in de procedure regie moet voeren en eventueel hoe hij⁵ dat zou kunnen doen. Maar *wat* regie betekent en *waarom* regie nodig is, lijken een ondergeschoven kindje te zijn; aan een definitie van 'regie' en wat de doelstelling zou moeten zijn, heeft de wetgever zich niet gewaagd. Over het functioneren van de (Nederlandse) civiele rechtspleging is slechts heel beperkt empirisch wetenschappelijk onderzoek voorhanden. In feite heeft alleen WODC-onderzoeker Eshuis in diverse grondige publicaties de effectiviteit van de procedure tegen het licht gehouden. In 1998 verscheen van hem een rapport met empirische resultaten van een onderzoek naar de wijze van procederen onder het experiment Versneld Regime.⁶ Hij constateert als consequentie van deze nieuwe procesvorm dat de regie meer bij de rechter komt te liggen – deze wordt 'actiever' – en pleit voor "centrale regie" in de gerechten om de traagheid van de procedure te verminderen.

105. Bij de analyse van de centrale probleemstelling doemt eerst de, in wezen, *theoretische* (normatieve) vraag op bij wie het zwaartepunt in de procedure behoort te liggen en waarom. Anders geformuleerd: wat is des rechters en wat niet? Hoe past de regiefunctie bij traditionele begrippen als 'lijdelijkheid' van de rechter en 'partijautonomie'? Schuurt dat niet? Komt de onpartijdigheid van de rechter niet in gedrang wanneer hij een sturende rol vervult? Wat is "een goed verloop van de procedure", waarvoor de regierechter blijkens art. 19 lid 2 Rv moet zorgen? En hoe moeten de verplichtingen van de partijen worden begrepen? Tevens rijst dan de vraag hoe noties als kwaliteit, (procedurele) rechtvaardigheid, waarheidsvinding, efficiency, effectiviteit en snelheid (doorlooptijden) zich verhouden tot het sleutelbegrip 'regie'. Daarom onderzoek ik: wat betekenen de klassieke begrippen en met welk oogmerk heeft de rechter de nieuwe regietaak gekregen? Doelstelling van regievoering en rol van de regierechter zullen pas goed kunnen worden begrepen als men zich bewust wordt van de traditie, de cultuur en de taak van de rechter, en van de wijze waarop die zich hebben ontwikkeld. Werkelijk begrijpen van het heden betekent dat men zich bewust moet zijn van de traditie waaraan we schatplichtig zijn. Gedegen inzicht is nodig in het kader waarin rechter en de partijen opereren ten aanzien van de inge-

4 Steenberghe, 'Regie als model van samenwerking' 2017, p. 198.

5 Voor het leesgemak spreek ik over de rechter als 'hij'. Het spreekt voor zich dat de rechter ook vrouwelijk of non-binair kan zijn.

6 Eshuis, *Een kwestie van tijd* 1998, p. 6-7 en 73.

stelde vordering. De regierechter is 'niet uit de lucht komen vallen' en raakt de (mijns inziens te weinig bediscussieerde) fundamentele vraag wat de taak van de rechter is. In zekere zin gaat dit laatste onderwerp vooraf aan het eerste; bepalend voor wat de regierechter doet of mag doen, zijn zijn 'taak' en 'taakopvatting'. Het gevaar van een cirkelredenering ligt op de loer, want degenen die een bepaalde invulling van de regiefunctie geoorloofd of zelfs wenselijk vinden, zullen een ruimere taak voor de rechter weggelegd zien dan degenen die zo'n invulling ongepast vinden doordat zij een beperkter opvatting hebben over de rechterlijke taak. Het is dus vanzelfsprekend dat bij de praktische invulling van de regiefunctie steeds ook aandacht uitgaat naar de (normatieve) taak van de rechter. Beantwoording van die vraag loopt als een rode draad door dit boek. Ik realiseer me dat het schetsen van een breed kader gevolgen heeft voor de omvang van het boek. Ik acht het echter nodig voor een beter begrip van de positie van de regierechter en instructief voor degenen die het procesrecht verder willen vernieuwen.

106. Niet alleen bestudering van *law in the books*, waarin het ideaal wordt beschreven, is bij dit onderwerp aangewezen, maar ook die van *law in action*.⁷ In hoeverre is het ideaalbeeld in de praktijk ook realiseerbaar? De *praktische* kant van de vraag is *wie* regie voert, *hoe* de rechter invulling zou kunnen geven aan regie, en *wanneer* hij regie voert. Deze aspecten hangen samen met vele (inhoudelijke en praktische) aspecten van het rechterlijk werk, waarop uiteenlopende factoren van invloed zijn. Het procesrecht biedt de rechter een theoretisch kader met bevoegdheden – ik denk aan art. 20 Rv dat bepaalt dat de rechter de voortgang van de procedure bewaakt –, maar biedt het hem ook voldoende houvast om regie te voeren? Zijn er ook beperkingen? Praktische vragen doemen op allerlei terreinen op. Moet de rechter bijvoorbeeld in alle zaken regie voeren of in bepaalde zaken juist wél en in andere juist niet? En vanaf welk moment moet de rechter regie voeren? Hoe voert hij regie voorafgaand aan en tijdens de mondelinge behandeling? Hoe actief mag hij zich met het debat en het schikkingsproces van de partijen bemoeien? Teneinde de vragen op een inzichtelijke manier te kunnen beantwoorden, houd ik gemakshalve het (ook internationaal) vertrouwde onderscheid aan tussen de formele (procedurele) en materiële (inhoudelijke) procesleiding van de rechter, ook al doet dit niet steeds recht aan de wisselwerking die tussen beide bestaat.

1.3 Afbakening

107. Regie is een complex onderwerp omdat 'alles met alles samenhangt', zelfs ook met de wijze waarop een gerecht is georganiseerd. Ieder streven naar volledigheid moest ik weerstaan. De veelomvattendheid van het onderwerp leidt ertoe dat ik slechts die aspecten heb beschreven die wat mij betreft aandacht behoeven. Omdat de wettelijke mogelijkheden van digitale zittingen nog nauwelijks zijn ontwikkeld, laat staan uitgekristalliseerd, heb ik informatie daarover weggelaten. De relevante wijzigingen die voortvloeien uit het Wetsvoorstel vereenvoudiging en modernise-

⁷ Deze terminologie vindt haar oorsprong in R. Pound, 'Law in Books and Law in Action', *American Law Review* 1910, p. 12-36.

ring bewijsrecht (2020) heb ik verwerkt.⁸ Dit boek zal geen blauwdruk verschaffen voor regievoering door de rechter in een civiele zaak. Daar is ook niet één recept voor uit te schrijven. Er bestaat een grote variëteit aan zaken, met binnen elke type zaak weer variatie. In elke zaak moet de rechter keuzes maken, bijvoorbeeld of hij een regie-instrument zal hanteren, hoe hij regie zal voeren en welke grenzen er zijn aan zijn regierol, met steeds in het achterhoofd het doel van regie. Alle relevante feiten en omstandigheden van het geval blijven kortom voor zijn keuze bepalend.

108. Dit boek bespreekt regievoering⁹ door de rechter in civiele vorderingsprocedures op tegenspraak in eerste aanleg. Regie in een dagvaardingsprocedure verschilt bijvoorbeeld van die in een verzoekschriftprocedure. Het accent ligt op wat – inadequaat – ‘handelszaken’ wordt genoemd, zijnde zaken die niet onder de familie- en kantonzaken vallen.¹⁰ In die zaken bestaat verplichte procesvertegenwoordiging. Het zijn doorgaans de meer ingewikkelde, bewerkelijke en daardoor tijdrovende zaken. Sturing door de rechter kan in dat type zaken nuttig zijn. Anderzijds vergen kantonzaken, waarin de partijen zonder procesvertegenwoordiging mogen procederen, misschien wel meer activiteit van de rechter, zij het (vanwege de ingewikkeldheid van het procesrecht) op een ander terrein.¹¹ Verschil tussen beide typen zaken kan tot uitdrukking komen in de wijze waarop de rechter aanwijzingen geeft en regie voert in verband met de *equality of arms*. Het hangt tevens samen met wat de rechter van partijen, die al dan niet vertegenwoordigd zijn, mag verwachten.

109. Ruim de helft van de bijna 1,4 miljoen jaarlijks bij de gerechten instromende zaken betreft civielrechtelijke handelsgeschillen en familiezaken.¹² De meeste civiele zaken, ook die op tegenspraak, zijn kantonzaken, waarbij in ruim twee derde van het totaal geen verweer wordt gevoerd (de verstekzaken, ook wel incassozaken genoemd).¹³ Het ruime begrip ‘civiele niet-kantonzaken’ vormt een groot deel (17%) van het aantal zaken in eerste aanleg; daaronder vallen ook familie-, faillissements- en toezichtzaken. Hoewel handelszaken de gewone civiele procedure bij uitstek zijn, betreffen zij maar een heel klein segment van alle civiele vorderingsprocedures: slechts 3%. Het kwantitatief belang is dus gering. De afdoening van die 3% vergt (naar schatting) circa de helft van de rechterlijke capaciteit (inclusief kantonrechters en kortgedingrechters, exclusief familierechters).¹⁴

8 Behandeling van het wetsvoorstel zal op zich laten wachten nu het kabinet-Rutte IV op 7 juli 2023 is gevallen. Het wetsvoorstel is niet controversieel verklaard op het moment waarop ik de tekst van dit boek heb afgesloten (1 november 2023).

9 Woorden als ‘regievoering’, ‘regiefunctie’ en ‘regierol’ gebruik ik afwisselend en hebben voor mij geen betekenisverschil.

10 Soms zijn handelszaken en kantonzaken in één organisatorische eenheid van de rechtbanken ondergebracht, soms ook civiele zaken en de civiele familiezaken.

11 J. Hoevenaars, ‘Tussen partijautonomie en ongelijkheidscompensatie: hoe kantonrechters omgaan met niet-vertegenwoordigde partijen’, *RdW* 2021, afl. 2, p. 16-40.

12 In 2022 stroomden ruim 9.000 handelzaken in en 773.000 kantonzaken: behalve bijna 226.000 civiele vorderingszaken nog 542.000 verzoekschriften en 4.700 kortgedingen; zie WODC, *Rechtspleging Civiel en Bestuur* 2022, tabel 4.1, te raadplegen via www.wodc.nl. De ‘kantonzaken’ die ik in dit boek noem, zijn de civiele vorderingszaken. Vgl. ook *Jaarverslag van de Rechtspraak* 2022, p. 55 e.v., dat andere cijfers genereert.

13 In 2022 bedroeg het aantal verstekzaken ruim 155.000 (in 2019 overigens nog: 236.335); zie WODC, *Rechtspleging Civiel en Bestuur* 2022, tabel 4.2, te raadplegen via www.wodc.nl.

14 Hofhuis, ‘Vernieuwing van het civiele proces’ 2015, p. 11 en noot 2, gebaseerd op instroomcijfers betreffende het jaar 2014. Daar is nadien geen wezenlijke verandering in gekomen.

1.4 Plan en wijze van behandeling

110. De structuur van het boek sluit aan bij de twee hoofdvragen, in de kern: het 'wat' (*law in the books*) en het 'hoe' (*law in action*). De hoofdstukken zijn vrijwel steeds synthetisch van aard en ook afzonderlijk goed leesbaar. Ieder hoofdstuk begint met een inleiding waarin het onderwerp wordt toegelicht en vragen worden gesteld, en sluit af met een conclusie. Ik analyseer en conceptualiseer de te behandelen onderwerpen om er vervolgens de essentie uit te halen. Ik heb uitvoerig juridisch-dogmatisch onderzoek gedaan, gericht op het in kaart brengen van wat de regierechter nu eigenlijk behelst, en gesprekken gevoerd met verschillende professionals die omwille van hun achtergrond affiniteit hebben met het onderwerp. Ik heb ook geput uit eigen jarenlange ervaring als civiele rechter. Empirisch onderzoek heb ik niet zelf kunnen verrichten; voor zover dat voor het onderwerp voorhanden en relevant is, maak ik daarvan gebruik. Op basis van de geïnventariseerde knelpunten en wensen formuleer ik, zo nodig, voorstellen tot verbetering.

111. De hoofdstukken 2-6 zijn bedoeld om de regierechter te positioneren. Hoofdstuk 2 bevat daarom een – uiteraard beperkte – reconstructie van de belangrijkste discussies die in de 19^e en 20^e eeuw over de afbakening van de taak van de rechter in relatie tot de partijen werden gevoerd en de talloze vergeefse pogingen die in het werk zijn gesteld om het procesrecht te wijzigen. Historisch inzicht doet ook beseffen dat veel van de in de loop van de tijd gesignaleerde problemen vaak in essentie dezelfde zijn, maar dat de waardering van de context (feiten) verandert onder invloed van maatschappelijke factoren. Elke tijd kent zijn eigen discussie over de feiten; heden en verleden blijven aldus met elkaar vervlochten. Net als hoofdstuk 2 hebben de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 een oriënterende functie. In hoofdstuk 3 schets ik enkele ontwikkelingen binnen de rechterlijke organisatie in de 21^e eeuw die mede van invloed zijn op de taakvervulling door de rechter. In hoofdstuk 4 komen de procesrechtelijke hervormingsvoorstellen van de 21^e eeuw aan bod. Relevante commissies en wetgevingsinitiatieven om de civiele procedure te verbeteren, worden in kaart gebracht. In hoofdstuk 5 sta ik stil bij enkele relevante Europese en andere internationale ontwikkelingen van het procesrecht ter verdieping van het onderwerp. Ik heb gekozen voor het Duitse en Engelse civiele procesrecht omdat deze stelsels van invloed zijn geweest op de nieuwe opvattingen over de taak van de rechter in Nederland: het Duitse met het begrip *Prozessleitung des Richters*, het Engelse met het begrip *case management*. Verder schets ik enkele zogeheten *Principles of Transnational Civil Procedure* en enkele zogeheten *European Rules of Civil Procedure*, die als het ware een wereldwijde trend belichamen. Rechtsvergelijkende bevindingen zal ik, waar dat zinvol is, op microniveau in de volgende hoofdstukken inzichtelijk maken. Omdat snelheid van de civiele procedure een belangrijke rol vervult bij de regietaak die de rechter heeft gekregen, is daar een apart hoofdstuk aan gewijd. In hoofdstuk 6 bespreek ik wat onder een 'redelijke termijn' in de zin van art. 6 EVRM wordt verstaan, hoe snel de procedure thans verloopt in vergelijking met bijvoorbeeld twintig jaar terug, en welke kwaliteitsnormen voor snelheid gelden. Voorts behandel ik het project *Tijdige Rechtspraak* dat beoogt de doorlooptijden significant en structureel te verbeteren (met nieuw ontwikkelde standaardnormen). Om de beperkte invloed van regievoering door de rechter te illustreren, schets ik een aantal (belemmerende) factoren die de doorlooptijden beïnvloeden.

112. De kern van het onderzoek komt in zekere zin in de hoofdstukken 7 en 8 aan bod. Daarin staat het sleutelbegrip 'regie' centraal: wat zou de doelstelling van regievoering moeten zijn en hoe zou regie moeten worden geconceptualiseerd? In hoofdstuk 7 analyseer ik daartoe het perspectief van de wetgever, van relevante literatuur en van de Rechtspraak.¹⁵ Ik identificeer indicatoren die de rechter zich als doelstelling van regievoering voor ogen zou moeten houden bij alle dilemma's waar hij zich voor geplaatst ziet. In hoofdstuk 8 komt de persoon van de rechter in beeld en geef ik een definitie van 'regie': wat is een goede regierechter, is ervaring daarvoor relevant en welke taakopvatting past daarbij, zoals: welke invloed heeft het gedachtegoed van maatschappelijk effectieve rechtspraak (MER)? De geformuleerde doelstelling en definitie van regie fungeren als rode draad in de rest van het boek.

113. In de volgende hoofdstukken is de focus, vanuit het geschetste theoretische kader – verticale en horizontale rechtsvergelijking –, gericht op de praktische kanten van regievoering; *law in action* dus. Deze aanpak is gericht op beantwoording van de veelzijdige vraag *hoe* de rechter regie gaat voeren. Ten behoeve van een heldere structuur sluit ik zoveel mogelijk aan bij de chronologische volgorde van betrokkenheid van de rechter bij een zaak. De hoofdstukken zijn vooral gebaseerd op een verkenning van de juridische grondslag, literatuurstudie en eigen ervaring, zo mogelijk geadstrueerd met casus en jurisprudentie. Waar dat zinvol kan zijn, maak ik een rechtsvergelijkend uitstapje naar het Duitse en Engelse recht.

114. In hoofdstuk 9 bespreek ik de regievoering na binnenkomst van een zaak. Enkele organisatorische aspecten komen langs, onder andere: wat is de rol van de teamvoorzitter? Wanneer komt de zaaksregierechter in beeld? Hoe worden zaken voor hem geselecteerd? En hoe past de zogenoemde Code Zaakstoedeling hierin?

115. In de hoofdstukken 10 en 11 bespreek ik de formele kant van regievoering: wat betekent formele regie? Welke rechter voert de formele regie en waarom? En wat is de relatie van de zogeheten rolrechter tot de zaaksregierechter? Ik baken regiebeslissingen van overige beslissingen af. Hoofdstuk 11 beschrijft wat 'voorspelbaarheid' van de procedure, een pijler van het project Tijdsige Rechtspraak, betekent voor de regierechter.

116. Hoofdstuk 12 dient in feite als opmaat voor alle daaropvolgende hoofdstukken (13-18) waarin de materiële regierol van de rechter centraal staat. Hoofdstuk 12 gaat over regie gericht op 'samenwerking' met de partijen met het oog op de doelstelling van regievoering: hoe zou de relatie met de partijen moeten worden geduid? Wat mag de rechter van de partijen bij de inrichting van hun processtukken verwachten? Hoofdstuk 13 heeft vooral een inleidende functie omdat daarin het theoretisch kader van de materiële regierol wordt verhelderd tegen de achtergrond van de structuur van de procedure. In hoofdstuk 14 bespreek ik hoe de zaaksregierechter de procedure kan stroomlijnen en structureren: welke route kan hij voor behandeling van zijn zaak kiezen? Welke functie kan een regiezitting vervullen? Hoe

¹⁵ De Rechtspraak (met hoofdletter) is het organisatorische begrip ter onderscheiding van de rechtspraak (met kleine letter) in de betekenis van 'rechtspreken'; zie verder hoofdstuk 3 noot 1.

kan hij de partijen betrekken bij structurering van de processtukken? Hoofdstuk 15 behandelt de instructie door de rechter voorafgaand aan de mondelinge behandeling, onder meer: het opvragen van stukken en de betekenis van een zittingsagenda.

117. De hoofdstukken 16-18 zijn gewijd aan de regie in relatie tot de mondelinge behandeling, ook in rechtsvergelijkend perspectief. Op hoofdlijnen schets ik in hoofdstuk 16 hoe de rechter regie kan voeren bij de mondelinge behandeling. Thema's als het horen van informanten, getuigen en deskundigen komen aan bod, alsmede het mondelinge vonnis en het proces-verbaal. Twee aparte hoofdstukken zijn gewijd aan een consensusgerichte beëindiging van het conflict. Hoofdstuk 17 bespreekt de wezenskenmerken van mediation en laat zien hoe de regierechtter in de procedure zijn bemiddelende rol via 'mediation in rechtspraak' kan incorporeren en hoe hij 'mediation naast rechtspraak' kan vormgeven. In hoofdstuk 18 wordt de verzoenende (schikkende) rol van de rechter besproken, met vragen als: wat is zijn taak bij het schikkingsproces? En hoe past de trend om onderliggende belangen aan de orde te stellen bij zijn taak?

118. Hoofdstuk 19 bevat een slotbeschouwing.

2 De 19^e en 20^e eeuw: van lijdelijke rechter naar actieve rechter

2.1 Inleiding

201. Regievoering door de rechter gaat over leidinggeven aan het proces. Daarover ontstaat nogal eens ergernis, die samenhangt met de vraag: *wat* behelst (tegenwoordig) eigenlijk de macht van de rechter? Zijn er beperkingen, en zo ja, welke? En wat is voorbehouden aan de partijen? Het zijn vragen die niet alleen nu spelen, maar al veel langer voorwerp van debat zijn en aandacht krijgen in de literatuur. Lang is verdedigd dat de leiding van het geding geheel bij de partijen berust; anachronistisch geformuleerd: de partijen voeren de regie en zijn *dominus litis* (eigenaar van het proces). De behoefte om als tegenwicht meer initiatieven aan de rechter te geven, kent eveneens een lange traditie. Steeds gaat het om het maken van keuzes in de verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden tussen de rechter en de partijen.

202. Terecht doemt de vraag op bij wie het zwaartepunt behoort te liggen en waarom. Die vraag is echter niet eenduidig te beantwoorden, want het antwoord is afhankelijk van tijd en plaats. Veel is geschreven over de begrippen 'lijdelijkheid' en 'partijautonomie' die nog tot op de dag van vandaag worden gebruikt om de verhouding van de rechter tot de partijen te karakteriseren. Maar waar komen die begrippen vandaan? Zijn het beginselen van ons procesrecht? En wat zegt partijautonomie over de taakverdeling en de bevoegdheden van de rechter *tijdens* het geding? Hoe dacht de wetgever van 1838 over de rol van de rechter? Welke ideeën zijn in de loop van de tijd geopperd tot verbetering van de civiele procedure en met het oog waarop? Door enig inzicht te bieden in de codificatiegeschiedenis van het burgerlijk procesrecht en de lijnen te schetsen waarlangs de discussie in de 19^e en 20^e eeuw liep, wil ik in dit hoofdstuk de voortdurende worsteling met de (pas in de tweede helft van de 19^e eeuw geïntroduceerde) begrippen 'lijdelijkheid' en 'partijautonomie' inzichtelijk maken, onder meer door aandacht te besteden aan de comparitie. Ik pretendeer in dit hoofdstuk niet vast te stellen hoe het er in de praktijk precies aan toe is gegaan; dat is bijkans onmogelijk.¹ Ik besef ook het gevaar van *hinein interpreteren* door met de kennis van nu naar het verleden te kijken. Een aanspraak op 'historische waarheid' kan ik niet hebben. Met behulp van een systematiserende en coherente

¹ Er bestaat uiteraard veel meer materiaal dan dat ik in dit hoofdstuk heb kunnen bespreken. Ik heb de gekozen bronnen zoveel mogelijk zelf geanalyseerd, zonder af te gaan op hoe anderen die bronnen in het verleden hebben geduid.

beschrijving wil ik laten zien hoe geworsteld werd met het begrip 'lijdelijkheid' en welke factoren hebben meegespeeld bij het denken over de taak van de rechter en de partijen in het kader van een goede procesvoering. Hoewel het hoofdstuk geen recht kan doen aan alle gedachten die zijn gewijd aan en alle energie die is geïnvesteerd in verbetering van de civiele procedure, blijkt uit de gegeven informatie wel dat het in de kern steeds neerkomt op de vraag: wat is des rechters en hoe kan versnelling van de procedure worden bevorderd?

2.2 Grondslag lijdelijkheid en partijautonomie

2.2.1 De luisterende rechter

203. De klassieke stijl van rechtspraak waarin een rechter vooral zou moeten luisteren en beproeven (*audire et examinare*), heeft een lange ontwikkeling door-gemaakt voordat de rechter ook gericht raakte op onderzoeken (*inquire*). Het idee van de afwachende, passieve functionaris die niets uit zichzelf kan, is lang een garantie geweest voor de onpartijdigheid en neutraliteit van de rechter.² Het is aan de partijen om hun subjectieve rechten te handhaven. De rechter moet zich buiten die strijd houden en kan niet actief zijn, zo was de gedachte. Aldus kan rechterlijke willekeur worden voorkomen. Het beeld van de procedure als een toernooi waarin de rechter slechts als scheidsrechter opereert – en dat overigens nog in de 20^e eeuw voor de *common law* gold –, grijpt hierop terug. Het overwicht lag bij de partijen: *iudex secundum allegata et probata iudicat* (de rechter oordeelt overeenkomstig hetgeen de partijen naar voren hebben gebracht en hetgeen bewezen is). Een dergelijk systeem bekommert zich slechts om de formele waarheid. Het formalisme, zoals dat ontwikkeld was in het romano-canonieke procesrecht met gedifferentieerde bewijsregels, en de schriftelijkheid in de procesvoering leidden echter tot veel klachten: processen waren te traag, waren te duur en veroorzaakten veel ergernis, niet alleen in Nederland maar ook in andere West-Europese landen. De 16^e-eeuwse jurist Joost de Damhouder noemde het drietal al het 'monsterdier der processen' in de vertaling van zijn *Praxis rerum civilium* (1567).³ Hij reikte ook een aantal oplossingen aan: cliënten moeten meer naastenliefde beoefenen, waardoor zij hun proceswoede kunnen bedwingen; advocaten moeten hun geldhonger in toom houden, waardoor zij de voorkeur zullen geven aan transacties (schikkingen) in plaats van aan procedures; en rechters moeten meer ijver aan de dag leggen en een sturende rol in het proces nemen. Het klinkt ons nog steeds modern in de oren.

2.2.2 Frans recht in Nederland: Code de procédure civile

204. Ons Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is in hoge mate vormgegeven naar de Franse *Code de procédure civile* uit 1806, die na de annexatie van het Koninkrijk Holland door Napoleon (1810) hier van 1811 tot 1838 heeft gegolden. De revolutionairen hadden willen breken met de instellingen en praktijk van het oude

2 Chorus, *De lijdelijkheid van de rechter* 1987; Allemeersch, *Taakverdeling* 2007, p. 6 e.v., 29 e.v. en 340 e.v.

3 Vertaald als *Practycke in civile saecken*, Den Haag: Hillebrant 1626; zie M. Storme, 'Fundamentele beginselen van procesrecht en hun nut voor de harmonisering in Europa', in: Van Rhee, Stevens & Persoons (red.), *Voortschrijdend procesrecht* 2001, p. 207-218.

regime en daarvoor in de plaats vooral informele vormen van geschilbeslechting willen stellen. Het revolutionaire ideaal van een samenleving waarin recht en rechtvaardigheid eenvoudig en om niet te verkrijgen zouden moeten zijn, kreeg gestalte in de verplichte voorafgaande verzoeningspoging (zonder raadsman) voor praktisch alle processen (de 'preliminaire conciliatie') uit 1790.⁴ Van de gedachte dat eerst het conflict moet worden opgelost door een bemiddelaar, is in de (Franse) codificatie (1806) nog maar weinig te bespeuren. De hervormingen, die wilden breken met de oude stijl van de rechters en de advocatuur, bleken te radicaal. Er ontstond bij burgers veel kritiek op de overijverige vrederechters (*juges de paix*) die de partijen onder druk zetten om een compromis te aanvaarden om zo procedures te voorkomen. De vrederechter had een dubbele taak: als rechter mocht hij rechtspreken zowel naar recht als naar redelijkheid en billijkheid. Slechts in afgezwakte vorm kwam de bemiddelingsprocedure in de *Code de procédure civile* terug. Voor het overige waren veel regels overgenomen uit de *Ordonnance (civile) de Louis XIV* van 1667, die schriftelijk, formalistisch en bureaucratisch was en de basis heeft gevormd voor de meeste Europese codificaties. De uiteindelijke *Code de procédure civile* vormt een gemengd systeem, een compromis, waarin de revolutionaire idealen zijn ingepast in de traditie van het oude Franse recht.⁵

2.2.3 Totstandkoming nationaal Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

205. Na de herwonnen onafhankelijkheid in 1813 zou het nog jaren duren eer men het in de Nederlanden eens kon worden over de tekst van een nationaal Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv). Uiteindelijk (in 1827) werd het Franse wetboek van 1806, waarmee men gewoon was te procederen, als voorbeeld genomen, alsmede (voor een enkel artikel) dat van Genève uit 1819, dat ook Franse invloed kende.⁶ Bij de opening van de beraadslagingen in het parlement (1828) kwam het karakter van het wetboek ter sprake. Het lid van de commissie voor de nationale wetgeving Barthélémy had een pragmatische benadering: het zou moeten gaan om "de vereeniging van de eenvoudigste, krachtigste en minst kostbare middelen, om den regter, omtrent de waarheid der beweringen van partijen, in te lichten, ten einde daarop het regt dat zij inroepen naar billijkheid te kunnen toepassen".⁷ Daarop reageerde een medecommissielid kritisch. Dit lid bepleitte een aanvulling op het vierde boek van het Burgerlijk Wetboek door opneming van "de vaste regtsbeginselen, welke tot grondregelen moesten dienen, uit welke de te bepalen vormen konden worden afgeleid". Dat achtte hij nodig om te voorkomen dat hoogleraren er hun eigen ideeën op los zouden laten en jurisprudentie nodig was om aan de controverses een einde te maken.⁸ Hij bleek een vooruitziende blik te hebben als we bij-

4 Decreet van 16 augustus 1790; Bauw e.a., *Naar een nabijheidsrechter?* 2019, p. 27 e.v. De verre oorsprong van de 'justice de paix' zou liggen bij het 'college van vredemakers' te Leiden (1598); zie C.M.G. ten Raai, *De oorsprong van de kantonrechter* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 1970, p. 137 e.v., p. 249-257.

5 A. Wijffels, 'Conciliation and other Types of Alternative Dispute Settlement: France', in: Van Rhee (red.), *European Traditions in Civil Procedure* 2005, p. 197-205; vgl. ook A. Wijffels, 'French Civil Procedure (1806-1975)', in: Van Rhee (red.), *European Traditions in Civil Procedure* 2005, p. 25 e.v.

6 Wet van 18 april 1827 (Stb. 20), aangenomen op 28 april 1835 (Stb. 10); Van Rossem-Cleveringa, *Rechtsvordering* 1972, p. xxxvi-xxxvii.

7 De redevoering werd in het Frans gehouden en is (vertaald) opgenomen in Van den Honert, *Handboek Burgerlijke Rechtsvordering* 1838, p. 149 e.v.

8 Van den Honert, *Handboek Burgerlijke Rechtsvordering* 1838, p. 152-153.